

Hogyan olvassunk Móriczot?

A 'Könyvtár és katedra' című sorozat első darabjaként jelent meg a kötet, mely tanulmányaival Móricz Zsigmond művészetét vizsgálja.

Magya a könyvsorozat a Magyar Tanárképző Központ Egyesülete által tartott konferenciák anyagait bocsátja közre.

Mint a könyv szerkesztőjének, Fenyő D. Györgynek az utószavából megtudhatjuk, e tanácskozások klasszikus – és a klasszikussá válás útján megindult – szerzők életművének újragondolására sarkallnak, az irodalomtudomány és a tanárok közötti termékeny párbeszédet kezdeményezve. A „Kifosztott Móricz?” című kötet egy 1999-es konferencia előadásait tartalmazza, kiegészítve néhány azóta keletkezett szöveggel. A tanulmányokat – az egész sorozattal összefüggésben – kettős céllal válogatták így egybe: egyrészt Móricz Zsigmond életművét, illetve egyes szövegeit kívánják új, modern megvilágításba helyezni, másrészt Móricz műveinek közép- és általános iskolákban való tanításához szeretnének hasznos javaslatokkal szolgálni.

A könyv emiatt három tematikai egységből áll: az elsőkben Móricz-szövegek új szemléletű interpretációi vannak, a másodikban a Móricz-tanítás problémáiról, módszertani, pedagógiai kérdésekről olvashatunk, a harmadikban pedig az író teljes életművének irodalomtörténeti, poétikai helyzetéről, e pozíció megváltozásáról és egy modernebb Móricz-kép kialakításának eljövendő feladatáról, lehetőségeiről tájékozódhatunk.

Felmerülhet a kérdés: miért kell egyáltalán Móriczot újraértelmezni? Milyen az a mára kialakult helyzet a szerző körül, amely szükségessé teszi, hogy korábbi Móricz-képünket átfarmáljuk? A kötet alapfeltevéseit már a cím is sugallja, és az első rövid szövegek (Mándy Iván és Esterházy Péter írásai) hangsúlyozzák, hogy Móricz művészetének megítélése az utóbbi ötven évben a kisebb-nagyobb változások ellenére meglehetősen felemás helyzetbe került: senki sem kérdőjelezi meg az író irodalomtörténeti jelentőségét, klasszikus voltát, ám ez a klasszikusság a befogadó számára gyakran inkább teherként van jelen. Magyarul: Móricz műveit az iskolában tanuljuk, tisztelettel viseltetünk íranta, de elég ritkán olvassuk, s csak kevesen szeretik igazán – Mándy és Esterházy ezek közé tartozik, s fontosnak tartom megjegyezni, én magam is. A könyv teoretikus tanulmányaiban rendre visszatérnek az Esterházy-írás szavai, gondolatai: „Itt áll előttünk egy író, akit kifosztott az idő; az, amiről beszél, az, akiről, és az a nyelv, amelyen ott – mindez már nincs. Baja nem bajunk, illetve nem így. (...) Eljárt fölöttem az idő? Eljárt – mert az idő ide-oda mászkál. Aktuális? Nem aktuális. De olvasván őt, megtudunk valami fontosat erről az országról, melyet szerencsénk van (totó-lottó) hazánknak nevezhetni”. Egyébként az, hogy Esterházy (1987-es) írása a kötet elejére került (s ha jól sejtem, a konferenciának is valamilyen „hívószövege” lehetett) és lépten-nyomon idézik, jól mutatja Móricz mai, egészen különös helyzetét: jelentőségét Esterházy gondolatai, véleménye legitimálják.

A tanulmányok legtöbbje éppen azt akarja bizonyítani, hogy egyáltalán nem járt el Móricz fölött az idő. Főként a pedagógiai jellegű írások utalnak arra, hogy a kilencvenes évek közepétől a móríci szegénység-ábrázolás sajnos újfent fájóan aktuális lett, s ezek a 20. század első felében keletkezett szövegek a mai viszonyokra is erősen rímelenek. De egy másik értelemben sem mondható Móricz elavultnak. Nagy karriert futott be, már-már teljesen belénk ivódott a Móricz megítélésével kapcsolatos közhely, hogy ő lenne „a” realista (sőt naturalista) író, akinek legfőbb jelentősége a modern, „valóság-hű” parasztabrázolásban rejlik. Ez természetesen egy – elsősorban vulgármarxista – mimézisvelvű esztétika sokévtizedes uralmának köszönhető. Am ahogy ez a művészettudományi beállítódás visszaszorult, s helyére egy elsősorban nyelvorientált került, a Nyugathoz kapcsolódó kánon lassan átfarmálódott. Korábban

peremre szorított, esztétizálóknak tekintett szerzők (mint például *Babits* vagy *Kosztolányi*), az irodalomtudomány centrumába kerültek, Móriczot pedig egyre inkább kezdtek háttérbe szorítani, „a realizmus megkésett képviselőjének” kissé lenéző jelzőjével illetni.

A könyv tanulmányai lényegében két stratégia segítségével próbálják Móriczot „rehabilitálni”. Az egyik Móricz realista voltát, sőt akár még megkésetttségét is elismeri, de emellett – és ezen belül – hangsúlyozza (és elemzésen keresztül bizonyítja) magas színvonalát, zsenialitását (e perspektíva jellemző például *Poszler György* „Zenghet-e nagy zöngésű húr – ma?” című tanulmányára). Mások azt próbálják bebizonyítani, hogy Móricz művészetére olyan poétikai, narratológiai sajátosságok is jellemzőek (például a szabad függő beszéd bravúros alkalmazása vagy a jelöletlen nézőpontváltások és a szerzői, illetve szereplői szövegek megkülönböztetésének nehézségei), melyek egyrészt megkérdőjelezzik, hogy szimplán realistának tekinthetők (vagy ha annak tekintjük, akkor az általunk használt realizmus-fogalom szorult jelentős korrekcióra), másrészt az értelmezés fő szempontjaként „valóságbrázolása” helyére a művek szövegszerűségét, nyelvi megalkotottságát teszi – ez például *Margócsy István*, *Szirák Péter* vagy *Eisemann György* előadásainak „tétje”.

E szempontból érdekesen egészítik ki egymást Szirák Péter és *N. Pál József* tanulmányai. Szirák azt vizsgálja, hogy milyen újabb keletű szépirodalmi és irodalomelméleti fejlemények tették lehetővé és teszik egyre égetőbbnek manapság Móricz újraolvasását és -értelmezését (és ezen feladatokhoz hasznos szempontokat is kínál). N. Pál pedig éppen a folyamat másik oldaláról ír: vagyis arról, hogy miként felejtődhetett el Móricz, az elmúlt rendszer milyen esztétikai elvekkal és (főként) kultúrpolitikai machinációkkal járult hozzá a Móricz-felejtés egyre szélesebb körű folyamatához.

A kötet pedagógiai jellegű cikkeinek is hasonló az alapfeltevése. Több szerző is állítja, hogy Móricz a mai iskoláskorú gyermekek számára idegen. Az idegenség nem az érthetlenséget jelöli, éppen ellenkezőleg, iskoláskorú gyerekek közt Móriczról az az általános vélemény, hogy túlságosan is érthető, csak éppen hozzájuk (hozzánk) nincs semmiféle köze, s ezért alapvetően unalmas. Ez persze megint Móricz szövegeinek eddig problémátlan valóságreferenciájával kapcsolatos, hiszen elképzelhető, mennyire érdekli a mai tizenéveseket a 20. század elejének újszerű, „realista” parasztabrázolása. A könyv pedagógiai tanulmányainak célja, hogy megmutassák, közelebb lehet hozni Móriczot a mai olvasóhoz is, csak jobb módszerek és szövegközelíbb megközelítések szükségesek. Erre tesznek különbözőképp kísérletet ezek a szövegek: hol Móricz kevésbé ismert, tananyagon kívüli novelláinak elemzésével (mint például *Tamás Ferenc* vagy *Cserhalmi Zsuzsa* írásai), hol ismert művek új szempontú vizsgálatával (ilyen *Arató László* „A Légy jó mindhalálig mint beavatástörténet” című szövege), esetleg új módszerek bevezetésének javaslatával (mint *Jobbágyiné András Katalin*, aki a szövegtani módszerek adekvát lehetőségét a „Tündérbert” első fejezetének analizálásával szemlélteti).

A könyv olvasásakor nekem mindössze egy dolog tűnt kérdésesnek. Mint korábban említettem, a kötet egyrészt irodalomtudományos, másrészt irodalompedagógiai szövegekből áll, s úgy érezni, mintha két egészen más világ, más problémarendszer, sőt más nyelvvezet jelenne meg, melyek közt igazából alig van átjárás (akad azonban kivétel, Arató László írása például ilyen). Ez persze nem a kötetnek róható fel, inkább az elmélet és a tanítás közti, napjainkban meglehetősen széles szakadékot illusztrálja. Úgy vélem, a folyamat kétoldalú, hiszen – nagy átlagban – egyszerre igaz az, hogy a mai magyar irodalomteoretikusok egy meglehetősen szűk szakmai közönség számára írnak (néha nyelvvezetük révén „gondoskodnak” arról, hogy másnak esélye se legyen tételeiket megérteni), s igaz az is, hogy a közép- és általános iskolai tanárok már nemigen olvasnak friss elméleti szövegeket. Ám úgy gondolom, e szakadék talán mégis áthidalható – a folyamathoz e tanulmánykötet (remélhetően hamarosan megjelenő folytatásaival) jelentősen hozzájárulhat.